

ВІДПОВІДАЛЬНЕ БАТЬКІВСТВО В ІСТОРИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ: ВІД ДАВНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ПРОЗИ Т. ШЕВЧЕНКА

У статті висвітлені історичні основи виникнення і формування відповідального батьківства на теренах України. За ілюстративний матеріал взято пам'ятки давньої літератури, метричні книги та російськомовні повісті Т. Шевченка.

Ключові слова: батьківство; відповідальне батьківство; народження; позашлюбна дитина; покритка.

Подана розвідка ставить за мету дослідити формування поглядів на батьківство і родину від давніх часів до прозового доробку Т. Шевченка.

Найбільш цікавими дослідженнями на цю тему є монографії російського вченого Б. Романова та українського науковця М. Сулими. Б. Романов був підданий нищівній критиці в процесі обговорення своєї розвідки, проте, завдячуючи підтримці Д. Лихачова, видав книгу "Люди и нравы древней Руси" (1947). У своєму дослідженні він систематизував попередні роботи О. Преснякова і С. Юшкова і склав цілісну систему світосприйняття, властиву нашим предкам-слов'янам [5]. Надзвичайно цікавий фактичний матеріал, зібраний з архівних джерел, щодо побуту і звичаїв українців міститься у монографії М. Сулими "Грѣхи розмаїтіи" [9]. До теми батьківства зверталися священики і науковці від XI ст. до сучасності. За основу нашої розвідки беремо пам'ятки давньої української літератури та російськомовну прозу Т. Шевченка. Також як ілюстративний матеріал використовуватимемо виписки з Метричних книг Київської губернії з 1800 по 1825 рр.

Поняття "батьківство", вважає С. Думанська, відображає рівноправну участь чоловіка і жінки у вихованні дітей у сучасних родинах (з англ. *parenthood*), тобто воно включає як материнство (народження та виховання дітей жінкою), так і участь батька у вихованні дітей [2, с. 77].

В Україні історично склався своєрідний матриархат і культ матері. Найбільш важливе в житті людини супроводжується словом "ненька": земля, країна, мати, котра народила.

Згідно з методологією UNISEF, відповідальне батьківство передбачає безпечне фізичне середовище, нагляд за дітьми та їхньою поведінкою, сприяння розвитку їх соціально-емоційних та когнітивних компетенцій, скерування та підтримку в повсякденному житті [13]. Так, згідно зі статтею 150 Сімейного кодексу України, на батьків покладається виконання таких обов'язків: 1. Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї, свого на-

роду, своєї Батьківщини; 2. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; 3. Батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя; 4. Батьки зобов'язані поважати дитину; 5. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї; 6. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини; 7. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [8].

Дослідниця В. Думанська вважає, що "концептуальне підґрунтя аналізу відповідального батьківства перебуває лише на стадії формування, проте наявний теоретичний інструментарій нині дає змогу пояснити зниження "попиту" на дітей, зміщення фокусу із чисельності дітей на їх якісні характеристики, потребу інвестування у людський капітал дитини, причини виникнення свідомої бездітності та ін." [2, с. 76].

Життя людини у будь-якому суспільстві намагалися регламентувати, це стосувалося усіх верств суспільства. Новонароджений і в давні часи від самої появи на світ підпадав під дію різноманітних приписів і законів. "Мати рожши (після пологів. – Ю. С.), 40 дні да не входит в церковь" і вважалася нечистою, констатувало "Вопрошание" Кирика [6, с. 31]. Звідси, як зазначив Б. Романов, виникла ціла дискусія серед кліриків щодо того, чи годувати грудьми немовля, адже мати "нечиста" [5, с. 238]. Врешті, зійшлися на думці, що все-таки годувати потрібно.

Релігійна спільнота XI–XII століття провадила серйозну роботу для запобігання вбивства чи абортів дітей за допомогою зілля. Церковний устав Ярослава (стаття 5) зазначав, що винну в такому вчинку "пояти ю в дом церковный" [5, с. 238]. Далі стає зрозумілим, що церковний дім – це різновид тюрми, звідки винуватицю могли викупити її родичі.

У повісті письменниці і етнолог Анни Семенової-Тян-Шанської "Жизнь Ивана" є багато промовистих фактів про життя російських селян XIX ст. Зокрема, вона зазначила про негативний вплив трудової міграції селян у міста на так звані "отхожие промысли". Нерідко траплялося, що залишені самотніми, їхні дружини народжували позашлюбних дітей. Таких дітей, бувало, навмисне не годували, "присипали". Щороку в описаному селі після зими знаходили тільця мертвих немовлят. Розслідування велися формально і зазвичай винуватиць "не знаходили" [7].

В Україні найбільш міцно збереглися традиційні вірування давніх християн. Винну в народженні позашлюбної дитини піддавали загальній обструкції. По-перше, її "покривали", обрізали коси і накривали рядною. По-друге, її часто виганяли з рідного села.

Кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник УЕЦ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ Людмила Пономар виклала на сайті свого інституту статтю "Дівчина-покритка у творчості Т. Шевченка", де подала

унікальні свідчення про етнографічну експедицію, котра відбулася у 2012 році [10]. Науковці мали спілкування з жителями обстежених сіл. Там їм вдалося записати важливі факти про стародавні українські традиції. Вони зібрали цінний матеріал у Шевченкових місцях: селах Шевченкове (Кирилівка), Моринці, Будище. Записані там свідчення не просто містять етнографічний фактаж, але й допомагають глибше зрозуміти творчість Шевченка.

У своїх творах Шевченко передусім спирався на усну історію народу, звичаєве право, ідеологію громади, обрядову культуру. Так, одна з центральних для Т. Шевченка тем – доля покритки. Етнографічні роботи з цього питання, зокрема, дослідження звичаєвого права, допомагають зрозуміти, чому саме ця історія посідає таке важливе місце у творчості поета.

На Середній Наддніпрянщині, де народився Т. Шевченко, склалося край нетерпиме, жорстоке ставлення до покриток. Л. Пономар пише, що "за нормами звичаєвого права XVIII – поч. XIX ст. у цьому регіоні, покритка підлягала жорстокому осуду, вилучалася з громади, а подекуди таку жінку навіть жорстоко карали – її могли прив'язати до стовпа, закидати камінням. Коли ж позашлюбну дитину охрещували, покритка повинна була стояти протягом всієї служби на колінах на певній відстані від церкви. Крім того, народний закон змушував відрікатися від покритки її батьків" [10].

Що стосується історичного підґрунтя творів, в яких Т. Шевченко торкається теми збездиченої дівчини, то автор дослідження подала важливі відомості, хоча з деякими неточностями. Дозволю собі не погодитись, що солдати ставали у Кирилівці, Моринцях і Будищі "на постій" після покріпачення. Це сталося пізніше, а саме під час російсько-французької війни з Наполеоном. Тоді відбувалося масове пересування військ територією України, з усіма негативними наслідками.

У Метричних церковних книгах того часу лишилися чимало записів про незаконно народжених дітей. Протягом 1812 р. у селі Кирилівка священик записав аж 15 незаконно народжених дітей, а це на той час вважалося значною кількістю. Порівняймо: в с. Буки у Київській губернії Сквирського повіту в 1812 році народилося лише 5 незаконних дітей, а в попередні роки записували 1–2 таких дітей [14].

Під час експедиції до с. Шевченкове дослідники записали численні історії, присвячені принизливому становищу дівчини-покритки та її дітей: "В нас там Заводський ставок називається, це далеко вам розказувать. Там кладовище, а тоді вниз іти, там утопилася тоже покрітка одна. Було. Да. То там чогось не купалися в тому ставку, бо це ж втопилася. І він і зараз є, ставок. Його вичистили, і зараз він є. Я вже не знаю за дитину, а за це, що покрітка там утопилась, за це я знаю, бабуся казала, що не можна купаться, бо там покритка утопилась" (Дмитренко С. М., 1936 р. н.).

Навіть після Другої світової війни зберігалася традиція зневажання покритки: "Байстрюк був позор, що наче дівчина і покрилася, уже її хлопці минали, уже не брали як дівчину. Покривали волосся, не мала права носити коси, бо то уже наче стидно, як вона дитина родиться... Так її суджено" (Катерина Іванівна Голуб, 1928 р. н.).

Т. Шевченко правдиво відтворив долю покритки не тільки в поетичних творах, а й у своїх повістях. Зрозуміло, чому найкрасивіша і найпрacьовитіша дівчина в селі, збездечена гусаром, підкидає новонародженого синочка під ворота садиби Якіма Гирла у повісті "Наймичка".

Інша молода жінка, народивши в житі двох хлопчиків-близнюків, несе їх до хутора сотника Сокири в повісті "Близнець": "Перед рассветом уже она вышла из жита на дорогу, неся на руках что-то завернутое в серую свитку. Пройдя немного по большой дороге, она остановилась у поворота и, подумавши немного, кивнула выразительно головою, как бы решаясь на что-то важное, пошла быстро по маленькой, поросшей спорышем дорожке, ведущей к хутору старого сотника Сокиры" [8, с. 12].

Сімейство старого Сокири повністю дотрималося усіх українських традицій щодо немовлят: запросили з міста бабку-повитуху Притулиху, аби скупати діток в травах і перев'язати пупки, знайшли достойних "воспреемників", тобто кумів. Дізнавшись про смерть незайомої жінки, котра втопилася в річці Альті, відклали хрещення до неділі. Друг родини аптекар Карло Осипович Гарт підмітив, що він уже спостерігав подібні випадки самогубства: "Да, когда я был еще студентом в Дорпате, там тоже тогда стояла кавалерия, а когда вышла из Дорпата, так тоже три или четыре трупa женских принесли из полиции к нам в анатомический театр" [8, с. 14].

Інакше вчинила героїня повісті "Наймичка": "На могиле близ хутора каждое утро и вечер челядь видела таинственную молодую, и начали поговаривать, что это что-нибудь не просто. А оно было очень просто: бедная эта молодыця была не кто иной, как простая покрывка и мать маленького Марочка. Она, сердечная, не могла оторваться от того места, [где] выросло ее бедное, ее прекрасное дитя. Сколько раз она приходила по ночам к самому хутору, обходила кругом его, проводила ночи бессонные в рову, или, по воскресеньям, когда челядь уходила в село, она невидимкою подкрадывалась к самым воротам, чтобы услышать хотя один звук своего милого дитяти. Сколько раз она покушалась взойти на двор и выпросить назад или, наконец, украсть свое дитя, потому что ей без него не можно было жить на свете, без него хлеб не елся, вода не пила, солнце Божие не светило и не грело" [9, с. 67]. Попри сором і цькування оточуючих, вона знайшла сили не тільки зберегти свою дитину, але й наважилася стати для хлопчика справжньою матір'ю.

Показове відповідальне ставлення до дитини, акцентоване Шевченком у його повістях, вкладене у прекрасні образи Марти і Якіма Гирла та покритки Лукії. Порівняймо: "А я от дытыны не отойду, поки воно не засне, сердешнее! Ишь, как напугал, и до сих пор еще слез-

ки у бедного на щечках. Годуйся, годуйся, мое серденько!" (Марта) [9, с. 70]; "Она всегда находила предлог присутствовать при его колыбели. Приносила ему пеленки теплые, чистые такие, что хоть бы и паньичу какому, так не в стыд. Она как бы чуяла его пробуждение, и к этому времени всегда у ней было готово подогретое свежее молоко" (Лукія) [9, с. 73]. Маленькому Маркові усього ледь не три тижні, а його прийомні батьки вже обговорюють чи віддавати його в школу. Врешті схиляються до домашнього навчання.

Інші свідчення знаходимо про ставлення до народження дітей у Росії. "Первого еще ждут более или менее радостно. Иногда муж подшутит: "Ты мне, пожалуй, и сына родишь, хозяйка". – "Кого еще Бог даст, может, и дочерю догадаюсь себе родить" (дочь – помощь матери, нянька детям). "Свекры" сообщают "соседям": "А молодая-то наша затяжелела ведь" (довольным тоном). Рассуждают, кого позвать в кумовья. Отец, понятно, ждет сына. Даже поговорка есть: сын – батюшкин, дочь – мамушкина. Для матери более или менее безразлично, кто будет ее первенький. К дочери отец относится совершенно равнодушно. Такое же отношение, впрочем, проявляет и ко второму и третьему сыну. Матери же начинают обыкновенно тяготиться уже третьим ребенком" [7]. О. Семенова-Тян-Шанська пише, що немовлят залишали у колисках самих, в антисанітарних умовах, рідко коли змінювали підкладку-солому. Немовлят нерідко кусали миші, таргани, воші. Вони від постійного плачу мали пупкову грижу, названу "гризь", що була причиною масової дитячої смертності в Росії.

Інше спостерігаємо в Україні. Аби дитина народилася здоровою і щасливою, наговорювали велику кількість замовлянь. Протягом шести тижнів носили спеціальне зілля за пазухою або за поясом. Чіпляли до пелюшок дитини булавку чи шпильку. Перше пострижене волосся пускали за річковою водою, аби "дитина росла, як з води", вмивали немовлят росою, щоб "з роси і води" була здоровою. Ритуальні дії виконувалися і перед постілью дитини. Хлопчику в постіль клали молоток або ніж, щоб був добрим хазяїном. Дівчинці – голку, щоб була доброю господинею [3, с. 305].

Обряди, пов'язані з народженням дитини, склалися з таких дій: вибір імені, відвідини породіллі, вибір кумів, обряди очищення жінки-породілі й баби-повитухи. Зазначимо, що на Київщині й у самому Києві на початку XIX ст. брали тільки одного кума або куму – "воспреемника". Хрестили дітей зразу ж у день народження або ж на другий день.

В Центральній Україні і на Київщині покриток було не так багато. Серед метричних записів з 1797 по 1815 роки зустрівся тільки декілька подібних записів. Чи то ставлення до народження позашлюбних дітей було менш жорстким, чи то дівчата, котрих "покривали", давали привід до цього своєю зухвалою поведінкою, тощо.

У "Метричній книзі", куди священиком заносились усі дані про народження, хрещення, вінчання і смерть жителів села, робився запис на зразок: "У Мелании Иосифа Рудого дочки незаконно народилась мла-

деница Уліанія" [15]; у с. Буки: "У крестьянки Меланиі Матвея Махинди дочки покритки родился незаконний младенец Власий (восприемник был Грицько Москаль Кучерявки дворской)" [14].

Випадки народження незаконних дітей були рідкісними. За 5 років у 109 селах Київської губернії Чубинецької волості Сквирського повіту народилося усього 5 незаконних дітей. При чому траплялися випадки щасливого одруження з покриткою. Селянин Михайло Печеричка з села Буки в липні 1811 року "по первой жене вдов" одружився з "покриткою Євдокією Семена Українця дочерею" [15]. Подібний запис: "Никифор Ониска Гуменного сам холост с покриткою Меланією Іосифа Рудого дочерею" [14]. У тих синах Буках у 1813 році в записі від 2 січня: "У крестьянки Ксенії помѣщика Втѣнценного-Вталчинского служалой незаконно родился младенец Василий. Воспрѣмник Григорий денщик" [16]. Зрозуміло, що служниця поміщика не мала вибору і не могла протистояти волі пана, котрий напевне був військовим.

Ще в "Повісті врем'яних літ" (Лаврентіївський літопис. 977 р.) засуджувалися незаконні шлюби і народжені в них діти. Причини "окаянства" Святополка вбачалися автором літопису в тому, що Володимир "залеже жену братьню грекиню и бе непраздна, от нея же родился Святополк". Князь Володимир "залеже ю не по браку", а як "прелюбодейчичь" [4].

Народження дитини в українській родині вважалося Божим благословінням. Берегли вже сам факт вагітності, нікому про це не казали, щоб не зурочити. Вагітна жінка не мала дивитися на мерця на похороні, споглядала красиве. Їй заборонялося красти і сваритися.

Дітей українська селянка народжувала чи не щороку. У XVIII ст. з причини високої смертності дітей в Центральній Україні до повноліття доживало тільки кожне п'яте народжене немовля. Дітей намагалися охрестити в день народження, бо в народі вважалося, якщо дитина помере нехрещеною, то візьме на себе усі гріхи своєї рідні й не потрапить до раю. Серед причин дитячої смертності наймасовішою була віспа. Нерідко новонароджений не доживав і до року, про що свідчать записи з "Метричної книги": наприклад, у 1807 році в с. Рубченок від віспи померли 19 дітей і один дорослий, у с. Пархомовці від віспи і туберкульозу померло 12 дітей [17]. У XVIII столітті від віспи помирала кожна 7-ма дитина у світі. Вакцина від цієї хвороби була винайдена тільки у 1801 році. Єдиною країною, котра ввела обов'язкове щеплення від віспи у 1807 році, було князівство Баварія. На теренах Російської імперії щеплення від віспи стало обов'язковим для дітей, котрі вступали в гімназії та військові школи, тільки з 1885 року. Інфекції не обирали собі жертв тільки серед селян. Від кору, віспи, туберкульозу, ядухи (астми) вмирали діти і шляхтичів, і панів, і священників.

Мало було народити дитину, набагато важче було вберегти її від небезпек, що чатували усюди. Російська письменниця-етнограф Ольга Семенова-Тян-Шанська вказувала, що в російському селі діти також вмирали від інфекційних хвороб, проте популярною була й смерть від недогляду. 3-річна дитина могла впасти з висоти або втопитися. Догляд

за меншими доручали старшим, часто 5-річним дітям, котрі фізично не могли вберегти молодших. Діти до 3 років влітку гинули від того, що споживали неїстівне, нездозрілі "зелепухи". Причина смерті записувалася "від живота" [7]. Прикметно, що ані жінок, ані дітей за "душ", тобто облікову одиницю, в реєстрі не рахували. При смерті, наприклад, 30-ти осіб, враховували тільки 10 "мужескаго полу".

На теренах України, щоб діти в сім'ї народжувалися і виростили здорові, кожен із батьків дотримувався різних охоронних обрядів, починаючи ще з весілля. Наречених саджали на вивернутий кожух, весільний коровай мали випікати тільки щасливі у шлюбі жінки. Часто молодих перед переходом у хату нареченого переводили через вогонь. У багатьох регіонах України побутував звичай на третій день весілля зранку вести нове подружжя до річки на "омивання".

Закріпачення українського селянства і війни призвели до масового зубожіння. Серед записаних священиками у 1808 році причин смерті з'явилася "от худа после голода" або "опухлость". Так помирали дорослі й діти навесні, коли усі запаси кінчались, а нового урожаю ще не було (наприклад, від голоду померла дружина Федота Іоаннова сина Дячка у с. Мормолівці [18]).

Пам'ятки давньої літератури свідчать, що селянам у всі часи жилося тяжко. Князі збирали податки з бідних, а ті змушені були продавати або віддавати власних дітей, бо не могли їх прогодувати. Заповіді митрополита Георгія (у ст. 110) розрізняли декілька випадків продажу дітей матерями: якщо мати продасть або віддасть свою дитину, маючи можливість її прогодувати, то вона отримає 8 років епітимії, а якщо "аще ли не имея продасть", то – 6 років [5, с. 245]. Б. Романов вважав, що ці приписи стосувалися в першу чергу вдів або жінок, котрі народили позашлюбну дитину.

Разюче відрізнялися показники смертності в Київській губернії (Сквирський повіт) на початку і в середині XIX ст., коли почалася війна з Наполеоном. Смертність чи не вдвічі перевищувала народжуваність. В селян забирали останнє. Військові привнесли в український побут таку хворобу, як "гнила горячка" або "тиф", яка косила і старого, і малого. Серед жінок, що народили дітей поза шлюбом, 99 відсотків – записані як "рекрутки" або "солдатки". Наприклад, у селі Строків Сквирського повіту Київської губернії: "У рекрутки Ксенії Яковлевої дочки Палащукowej незаконно родилась дочь Феврония" [15]; "У рекрутки Феклы Павловой дочки Пустограковой незаконно родилась дочь Александра" [14]; у селі Карабчіївці "у рекрутки Марии Прохоровой дочки Стописанки незаконно родилась младеница Александра" [14]. Прикметно, що саме ця категорія жінок була найбільш вразливою. Ось яке визначення подає Енциклопедія історії України: "В Україні рекрутство було поширене після ліквідації залишків державності у 1789 роках. Полягало у зобов'язанні населення податних станів (селян, міщан та ін.) поставляти в армію новобранців-рекрутів, а від дворян – офіцерів. У рекрути брали чоловіків віком 15–20 років (до 1708), згодом – 20–30 (1726), 1727–66 – "різного" віку, наступні роки – 17–35 років. Загальна чисельність і час набору ви-

значалися перед кожним набором. Спочатку рекрутів набирали з розрахунку від кількості дворів (1 рекрут на 20 дворів), з 1724 – від певної кількості "евізьких душ". Набори (з 1000 душ) поділялися на звичайні – 5–7 чол., посилені – до 10 чол., надзвичайні – більше 10" [1, с. 173]. Набір рекрутів з поміщицьких селян повністю залежав від волі поміщика. Термін служби рекрута до 1793 року був довічним. З 1793 рекрути служили 25 років, з 1834 – 20, у 1855–72 було встановлено послідовно 12-, 10- та 7-річні строки. Кандидатури рекрутів визначала міська або селянська община. Кріпака, взятого до війська за рекрутською повинністю, звільняли від кріпосної залежності.

Дитяча смертність на початку XIX ст. була настільки високою, що потреби вбивати небажане і незаконне немовля в жінки не було. Проте траплялися випадки, коли нещасна жінка, котра народила позашлюбне дитя, піддавалася справжньому цькуванню, що і ставало причиною трагедії. У селі Великі Єрчики селянка Евфимія незаконно народила дочку Євфимію. Дитина була охрещена 16 вересня 1820 року, а потім убита своєю матір'ю [21]. Це єдиний випадок вбивства матір'ю своєї дитини з 1800 р. до 1825 р. у Сквирському повіті. За 24 роки у 105 селах виявлено тільки одне вбивство з необачності (жінка настрикнулася на гострий кілок), декілька людей потонули, 4-х "вбило громом", 3-є дітей загинули з необачності у млинових жорнах.

Загалом на досліджених нами теренах Київщини до жінок-покриток ставилися поважаючи. Деякі священники навіть не записували в метричну книгу тавро "незаконно народила". Мало вживається термін "покритка". Тільки з 1820-х років у деяких селах трапилися подібні записи: "У крест'янки Евдокии Гавриловой дочки покрятки родилась незаконно младеница Улита" [21] (с. Турбівка); "У шляхтянки Марии Мартиновой дочки Можаровщанки покрятки незаконно родился младенец Максим. Воспреемник былъ из конной артилерии Григорий Бятовъ барбардиръ" [22] (с. Попільня); "У шляхтянки Акилини Андреевой дочки Трисковщанки покрятки незаконно родилась младеница Марія" [21] (с. Буки).

Неодноразово наголошувалося, що українці вирізняються християнським сумлінням і широю вірою в Бога. Випадків самогубства з 1800 до 1920 рр. у Метричних книгах Сквирського повіту Київської губернії нами не виявлено.

Досліджено прямий зв'язок між розміщенням військових і зростанням кількості позашлюбних дітей. Метричні книги київських храмів подають невтішну картину. Наприклад: у метричній книзі Стрітенського Києво-Печерського храму за 1819 рік є записи про 5 позашлюбних дітей. В одному випадку "отставной унтеръ цехвастеръ" Петро Куліков став батьком незаконно народженої дитини своєї кріпосної Євдокиї (ще й власна його дружина народила йому через півроку дочку Феклу) [22]. У Києво-Печерському Вознесенському храмі записано за 1819 рік 274 народжених дітей, з них померли до 4-літнього віку за цей рік 38 дітей. Храм обслуговував Арсенальну військову команду з Печерської слобідки. Більшість солдатів мали професію зброярів, слюсарів, столярів, тощо і проживали разом із

законними дружинами. Але деякі служили за призовом, були рекрутами, вони часто й ставали батьками незаконно народжених дітей.

На території Києво-Печерського Вознесенського храму знаходився "воспитательний дім" для незаконних дітей. За 1819 рік протоієрей Афанасій Гароновський і священник Георгій Августинович охрестили 45 відданих туди діток.

В Києві серед жінок, котрі народжували незаконно, більшість належало до "вразливих категорій": солдатки, солдатки-вдови, молоді міщанки. Але траплялися коханки офіцерів (з їхньої прислуги) і навіть дворянки: "У вдови дворянки Уліані Іванової дочки Фафенгутової незаконно родилась дочка Александра"; "Корнетова дочка Настасія Алянська народила незаконно сина Іоанна. Восприємник Капітан Іван Григор'єв Кандіот"; "У домі майора Михайла Радиковича у крепостной жінщини незаконно родилась дочка Агриппина. Восприємниця дочка майора Марія". Хоча церковний закон забороняв батьку дитини ставати хрещеним, але часто батько або його родичі хрестили дитя, щоб ним опікуватися [22].

В Подільських храмах м. Києва статистика незаконно народжених дітей за 1819 рік була значно меншою: у Києво-Подільському Введенському храмі – 1, Притискомиколаївській церкві – 8, Києво-Йорданській Миколаївській церкві – 5, Покровській церкві – 1, Києво-Подільській Царяконстантинівській церкві – 5. Церкві Різдва Предтеченського – 1 [22].

Відповідальне батьківство – це платформа, на основі якої формується виважена потреба в дітях, необхідні знання для їх виховання та розвитку, партнерські стосунки між батьками та їх нащадками протягом життя. Це багатогранне явище, яке розкривається через етичний, правовий, соціальний та економічний виміри. Відповідальне батьківство у всій повноті відображене у кращих зразках вітчизняної літератури. Українська історія, пам'ятки давньої літератури і прозовий доробок Т. Шевченка подають справжній синтез репродуктивної та вітальної поведінки українців, відповідального ставлення до виховання дітей та позитивних комунікацій у родині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Волковинський В.* Рекрутська повинність / В. Волковинський // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наук. Думка, 2012. – Т. 9 – С. 173.
2. *Думанська В.* Відповідальне батьківство: теоретичний аспект / В. Думанська // Демографія і соціальна економіка. – 2015. – № 3 (25).
3. *Лозко Г.* Українське народознавство / Г. Лозко. – К., 1995. – 367 с.
4. Повесть врем'яних літ: Літопис (За Платським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. – К.: Рад. Письменник, 1990. – 558 с.
5. *Романов Б.* Люди и нравы древней Руси. Историко-бытовые очерки XI–XIII вв. / Б. Романов. – Л.: Издательство государственного ордена Ленина университета, 1947. – 348 с.
6. Російська історична бібліотека. "Вопрошание" Кирика. – VI. – С. 31.
7. *Семенова-Тян-Шанская О.* Жизнь "Ивана". Очерки изъ быта крестьян одной изъ черномезных губерній / О. Семенова-Тян-Шанская. – С.-Петербург: Типографія М.М. Стасюлевича, 1914.
8. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 21–22. – ст. 150.
9. *Сулима М.* Грѣхи розмаїтї / М. Сулима. – К.: Фенікс, 2005. – 256 с.

10. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: у 12 т. / Редкол.: М. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2001–2014. – Т. 3: Драматичні твори. Повісті. – 592 с.
11. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: у 12 т. / Редкол.: М. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2001–2014. – Т. 4: Повісті. – 595 с.
12. Офіційний сайт ІМФЕ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ethnography.org.ua>
13. Офіційний сайт UNICEF [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.unicef.org/earlychildhood/index_69849.html
14. ЦДІАУ: фонд 127, опис 1012, од. зб. 1398, 1815 рік (с. 6).
15. ЦДІАУ: фонд 127, опис 1012, од. зб. 1344, 1811 рік, с. Буки.
16. ЦДІАУ: фонд 127, опис 1012, од. зб. 1371 (с. 7).
17. ЦДІАУ: фонд 127, опис 1012, од. зб. 1287.
18. ЦДІАУ: фонд 127, опис 1012, од. зб. 1314. (с. 8).
19. ЦДІАУ: фонд 127, о. 1012, од. зб. 1344, 1811 р.
20. ЦДІАУ: фонд 127, оп. 1012, од. 1398, 1815 (с. 9).
21. ЦДІАУ: фонд 127, оп. 1012, од. зб. 1475, 1820 рік.
22. ЦДІАУ: фонд 127, опис 1012, од. зб. 1455, 1819 рік.

Стаття надійшла до редколегії 06.04.17

Соколюк Ю.

ОТВЕТСТВЕННОЕ РОДИТЕЛЬСТВО В ИСТОРИЧЕСКОЙ РЕЦЕПЦИИ: ОТ ДРЕВНЕЙ ЛИТЕРАТУРЫ К ПРОЗЕ Т. ШЕВЧЕНКО

В статье освещены исторические основы возникновения и формирования ответственного родительства на территории Украины. Как иллюстративный материал взяты памятники древней литературы, метрические книги и русскоязычные повести Т. Шевченко.

Ключевые слова: отцовство; ответственное родительство; рождение; внебрачный ребенок; покритка.

Sokolyuk Yu.

RESPONSIBLE PARENTHOOD IN A HISTORIC RECEPTION: FROM ANCIENT LITERATURE TO T. SHEVCHENKO'S PROSE

The article highlights the historic foundations of the origin and formation of responsible parenthood in Ukraine. For illustrations taken monuments of ancient literature, parish registers and Russian novel by Taras Shevchenko.

Key words: parenting; responsible parenthood; birth; illegitimate child; pokrytka.